

Eläketurvakeskuksen
monisteita 39

**Työmarkkinajärjestöjen
sosiaalipakettiin liittyvä
eläkepalkkaselvitys**

Ennakkoraportti

Eläkepalkka-ryhmä (ELPA)

Helsinki 2002

ESIPUHE

Tämän ennakkoraportin tavoitteena on tuoda julkisuuteen työmarkkinajärjestöjen työeläkkeiden kehittämistä koskevaan marraskuussa 2001 tehtyyn sopimukseen liittyvän eläkepalkkaselvityksen keskeiset tulokset ja menetelmät. Raportti ei korvaa yksityiskohtaisempaa ja perusteellisempaa raporttia, mutta se on haluttu saattaa julkisuuteen asiaan liittyvän suuren mielenkiinnon vuoksi ja päätöksenteon tueksi. Selvityksen aineistoa ja tekotapaa on kuvattu melko laajasti, jotta lukija voisi arvioida selvityksen vahvuuksia ja ongelmia. Tässä raportissa ei erityisesti keskitytä sisällöllisesti eri eläkelajeja koskevien uudistusten tarkasteluun.

Selvitys on saanut virikkeitä lukuisissa työeläkejärjestelmän työryhmissä käydyistä keskusteluista. Lisäksi monet asiantuntijat ovat kommentoineet työtä. Selvityksen tekemiseen on erityisesti vaikuttanut eläkelaitosten ja ETK:n edustajista koostuva ryhmä, johon kuuluvat jäseninä tai asiantuntijoina: Markku Hänninen, Heikki Kammonen, Jari Kannisto, Tapio Klaavo, Tuula Kyyrä, Pasi Mustonen, Mika Mäkinen, Jukka Rantala (pj.), Ismo Risku, Janne Salonen, Jari Sokka, Pentti Tervola, Jaakko Tuomikoski ja Hannu Uusitalo.

Raportin analyysit on tehnyt Eläketurvakeskuksessa ELPA-ryhmä, jota on johtanut Jukka Rantala. Käytännön työtä on johtanut Markku Hänninen, ja eläkepalkkaselvityksen aineiston käsittelystä ovat vastanneet lähinnä Jari Kannisto, Tuula Kyyrä, Janne Salonen Eläketurvakeskuksesta ja Mika Mäkinen Ilmarisesta. Ennustemallilaskelmista ovat vastanneet Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Reijo Vanne. Janne Salonen on kirjoittanut valtaosan raportin tekstistä.

Jukka Rantala
toimitusjohtaja

Sisältö

1 Sopimus yksityisalojen työeläkkeiden kehittämisestä.....	7
1.1 Eläkesopimuksen tulkinta laskelmassa	10
2 Tutkimusaineisto.....	14
2.1 Kattavat tiedot 75%:lle henkilöistä vuodesta 1971 alkaen.....	14
2.2 Työhistorian käsittely ja eläkelaskennan kuvaus	17
3 Eläkepalkkavertailu	23
4 Eläkevertailu	26
4.1 Ennen vuotta 1971 saatujen ansioiden vaikutus	28
4.2 Palkansaajan työeläkemaksun vaikutus	29
4.3 Eläkkeen nousun tekijät.....	30
5 Ammattiryhmittäinen tarkastelu	32
6 Vertailu muihin laskelmiin	35
6.1 Arvioita eläkesopimuksen kokonaisvaikutuksista	35
6.2 Kustannusneutraalisuuden arviointia	38
6.3 Uudistuksen voimaantulosta	39

1 SOPIMUS YKSITYISALOJEN TYÖELÄKKEIDEN KEHITTÄMISESTÄ

Keskeiset työmarkkinajärjestöt tekivät 12.11.2001 sopimuksen yksityisalojen työeläkkeiden kehittämisestä. Periaatesopimuksen tavoitteina on eläkkeelle siirtymisiän myöhentäminen 2–3 vuodella, eläkejärjestelmän sopeuttaminen keskimääräisen eliniän kasvuun, sekä edellytysten luominen yksityisalojen työeläkejärjestelmän yhdistämiseksi ja yksinkertaistamiseksi.

Sopimuksen keskeinen sisältö

Vanhuuseläkkeen karttuman ikäalue laajennetaan siten, että 1.1.2005 lukien eläke karttuu 18 vuoden iän täyttämisestä lukien ansaituista palkoista 68 vuoden ikään saakka. Vanhuuseläkkeelle siirtyminen tapahtuu joustavasti ikävälillä 62–68 vuotta. Iästä 63 vuotta myönnetään ansaitun eläkkeen suuruinen vanhuuseläke. Ikävälillä 62–63 on mahdollista siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle, johon tehdään suhteessa ansaittuun eläkkeeseen varhennusvahennys, joka on 7,2% koko varhennusvuotta kohti. Jos henkilö ei ota eläkettä vaan jatkaa työssä 63–68-vuotiaana, eläkettä karttuu kannustinkarttumalla, joka on 4,5% vuodessa. Lykättäessä vanhuuseläkettä 68 vuoden iän täyttämisestä eteenpäin sitä korotetaan 4,8%:lla kutakin lykkäysvuotta kohti.

Yksilöllinen varhaiseläke ja työttömyyseläke lakkautetaan. Vuodesta 2005 lähtien eläkkeinä maksetaan vanhuuseläkettä, työkyvyttömyyseläkettä, osaaika-eläkettä ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkettä muutetaan siten, että 60 vuoden iästä lähtien painotetaan työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta.

Työssä jatkamista tuetaan myös työeläkekuntoutusta kehittämällä. Sopimuksen mukaan työeläkejärjestelmässä toteutetaan lakisääteinen oikeus ammatilliseen kuntoutukseen silloin, kun työntekijän työkyky on sairauden vuoksi uhattuna. Kuntoutusta tehostetaan myös muilla kuin lakisääteisillä toimilla.

Työkyvyttömyyseläkkeiden osalta siirrytään malliin, jossa tulevan ajan karttuma liittyy kaikkiin työkyvyttömyyseläkkeisiin siten, että se edustaa kohtuullisesti työkyvyttömyyttä edeltänyttä vakiintunutta palkkatasoa. Kaikkien maksussa olevien eläkkeiden indeksitarkistuksissa siirrytään käyttämään nykyistä eläkeindeksiä, jossa kuluttajahintaindeksin muutoksen paino on 80% ja ansiotasoin-

deksin muutoksen paino on 20%. Nuorina työkyvyttömäksi tulevien eläketason varmistamiseksi alkavan työkyvyttömyyseläkkeen määrää korotetaan iästä riippuvalla kertoimella.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen korvaa vuonna 1944 ja sen jälkeen syntyneiden osalta mahdollisuus jäädä 63 vuoden iästä alkaen ilman työkyvyttömyysedellytystä ansaitun eläkkeen suuruiselle vanhuuseläkkeelle. Samalla 60 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyseläkeoikeuden arvioinnissa painotetaan työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta silloin, kun ansiotyöura on pitkä ja työn aiheuttama rasittuneisuus ja kuluneisuus ikääntymiseen liittyviin tekijöihin yhdistyneenä tekee työn jatkamisen kohtuuttomaksi. Vuonna 1946 tai sitä ennen syntyneillä on mahdollisuus siirtyä osa-aikaeläkkeelle 56 vuotta täytettyään tai myöhemmin nykyisin ehdoin. Vuonna 1947 ja sen jälkeen syntyneillä osa-aikaeläkkeen ehtoja muutetaan siten, että ikäraja on 58 vuotta ja osa-aikaeläkkeellä ollessa vanhuuseläkettä karttuu osa-aikaeläkkeestä vain puolet nykyiseen verrattuna.

Työttömyyseläke lakkautetaan. Niiden henkilöiden osalta, joiden lisäpäivärahoikeus alkaa 1.1.2007 jälkeen, työttömyyseläkemahdollisuus korvataan sääntämällä oikeus työttömyysturvan lisäpäiviin.

Sopimuksessa ehdotetaan, että hallitus laatisi esityksen palkattomien aikojen eläkekarttuman uudistamiseksi. Sairauspäiväraha- ja vanhempainrahakausilta sekä ajalta, jolta saadaan kotihoidon tukea, karttuisi eläkettä saadun päivärahan tai muun etuuden mukaisesti niissä tapauksissa, joissa etuusajalta ei jo muutenkin kartu eläkettä. Henkilölle, joka suorittaa loppututkinnon, karttuisi eläkettä opintorahan perusteella enintään viideltä vuodelta. Tarkoitus on selvittää, onko muita palkattomia jaksoja, joilta eläkkeen karttuminen olisi perusteltua.

Uudistukset tulevat voimaan pääosin vuoden 2005 alusta ja koskevat sen jälkeen kertyvää eläketurvaa. Kuntoutusta koskeva uudistus, osa-aikaeläkettä koskevat muutokset ja yksilöllisen varhaiseläkkeen lakkauttaminen toteutetaan jo vuoden 2003 alusta lähtien.

Eläkepalkan laskusäännön osalta valmistelua sovittiin jatkettavan. Laskentasääntö laaditaan niin, että eläkkeen määrä on riippumaton siitä, millä tavoin työura on osittunut erillisiin työsuhteisiin. Eläkepalkan laskusääntöä pyritään kehittämään siten, että se antaa mahdollisimman oikeudenmukaisen eläketurvan erilaisilla työhistorioilla.

Keskeiset tulokset

Vuonna 1998 eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden työhistoriaan vuosilta 1971–98 perustuvan laskelman mukaan työmarkkinajärjestöjen sopimuksen mukainen työeläkejärjestelmä tuottaisi keskimäärin noin 10,7% suuremman kokonaiseläkkeen kuin nykyjärjestelmä. Tällöin on oletettu, että eläkepalkkaa laskettaessa käytettävässä palkkakertoimessa ansiotasoindeksin muutoksen paino on 80% ja hintojen muutoksen paino on 20% ja eläke määräytyy koko työuran ansioiden perusteella keskipalkkaperiaatteen mukaan nykyisen kunkin työsuhteen 10 viimeisen vuoden sijasta.

Keskimääräisen eläkkeen nousu selittyy itse sopimuksesta aiheutuvilla muutoksilla ja sopimuksen mukanaan tuomista käyttäytymismuutoksista. Erityisesti kolme tekijää kasvattavat eläkettä. Työuran pidentymisen nettovaikutus on noin 3 prosenttiyksikköä (työuran pidentymisen ja erityisesti kannustinkarttuman vaikutus +6,5%-yksikköä ja tulevan ajan vaikutus -3,5%-yksikköä). Eläkepalkan laskutavan muutoksen nettovaikutus on noin 3,2%-yksikköä (palkkakertoimen vaikutus +6,1%-yksikköä ja eläkepalkan laskentasäännön vaikutus -2,9%-yksikköä). Palkattomien jaksojen (mukaan lukien opiskeluaika) karttuman vaikutus olisi noin 3,6%-yksikköä, mutta tähän vaikuttaa se, mitä palkattomista jaksoista jatkossa täsmälleen sovitaan.

Tulosten mukaan eläke alenisi yli 5%:lla hyvin harvoin. Kaikissa selvityksen ammatiryhmissä parannusta eläkkeeseen saavien osuus on moninkertainen heikennyksiä saavien osuuteen verrattuna. Yksittäisiä eläkkeen heikennyksiä nykylakiin verrattuna tietysti syntyy. Ne toteutuvat pitkän aikavälin kuluessa ja ovat usein sidoksissa yksilökohtaisiin työuriin. Eläkepalkan uusi laskentasääntö ei juuri vaikuta miesten ja naisten eläkkeiden eroihin.

Uudistus tulee voimaan vähitellen, ja edellä mainitut eläkkeeseen vaikuttavat tekijät vaikuttavat eri tavoin ja eri vaiheessa, joten menettäjien ja hyötyjien profiili saattaa voimaantulon alkuvaiheessa olla erilainen kuin myöhemmin. Vaikutukset vakiintuvat 30–40 vuoden kuluessa.

Arvioitaessa uudistuksen vaikutuksia tuleviin eläkkeisiin on otettava huomioon seuraavia seikkoja. Palkansaajan työeläkemaksu vähentää eläkepalkkaa, ja se vaikuttaa vertailulukuun (sopimuksen mukainen eläke/nykylain mukainen eläke) alentavasti noin 1%-yksikön verran. Tämän PTEL-vähennyksen mahdollinen poistaminen aiheuttaisi siten vertailuluvun vastaavan nousun. Tehdyn arvion mukaan 1960-luvun puuttuvat ansiot puolestaan alentavat vertailulukua noin 1%-yksiköllä. Puuttuvista ansioista johtuen 18–22 ikävuosien karttuman vaikutusta ei ole voitu arvioida täysimääräisesti. Opiskelun vaikutus on niin ikään hieman alhainen. On arvioitu, että nuoren iän karttuman ja opiskelun vaikutus eläkkeessä olisi tulevaisuudessa runsaat 3%. Toisaalta makroennustemallien tulokset viittaisivat parisen prosenttia alempiin tuloksiin kuin yksilötason aineisto. Tulevaisuuteen suuntautuvassa laskelmassa olisi myös kiinnitettävä enemmän huomiota työurissa mahdollisesti tapahtuviin muutoksiin.

Uudistuksen kustannusvaikutuksia on aiheellista arvioida makromallilla. Eläketurvakeskusten pitkän aikavälin ennustemallin mukaan vuoteen 2050 mennessä yksityisen sektorin eläkemenon osuus palkoista nousee reiluun 33 %:iin palkkasummasta, mikä on 2,1 %-yksikköä vähemmän kuin aikaisemmin on arvioitu. Jos palkattomien jaksoiden eläkekertymää laajennetaan tässä selvityksessä oletetulla tavalla, eläkemenon nousee vajaaseen 35 %:iin palkkasummasta eli 0,6 %-yksikköä vähemmän kuin aiemmin on arvioitu.

Kiireinen lukija voi ohittaa luvut 1.1–2.2. Niissä esitellään laskennan tekniikkaa ja tutkimusaineistoa. Laskelman tuloksista ja tulkinnasta keskustellaan jälleen luvusta 3 eteenpäin.

1.1 Eläkesopimuksen tulkinta laskelmassa

Laskelmat tehdään oletuksella, että yksityistä sektoria koskevat sopimukseen sisältyvät muutokset toteutetaan myös julkisella puolella. Sopimuksen aiheuttamat muutokset heijastuvat samoilla periaatteilla koko aineistoon. Aineisto esitellään luvussa 2. Sopimuksesta johtuen siihen tehdään kahdenlaisia muutoksia:

- 1) Muutoksia, jotka tulevat voimaan marraskuun sopimuksesta huolimatta (eli nämä muutokset tulevat sekä nykyisin että uuden lain laskelmaan).
- 2) Muutoksia, jotka tulevat voimaan vain uuden lain laskelmassa.

Havaintoaineisto on pyritty muuttamaan sellaiseksi, johon nykyinen eläkelainsäädäntö tulevaisuudessa johtaa. Esimerkiksi julkisalojen eläkeiät ja kertymävauhti muuttuvat yksityisalojen mukaisiksi sotilaseläkkeitä lukuun ottamatta.

Yksityiskohtaisina ratkaisuinä teknisissä kysymyksissä käytettiin seuraavia:

Ansaittu eläke 65->63

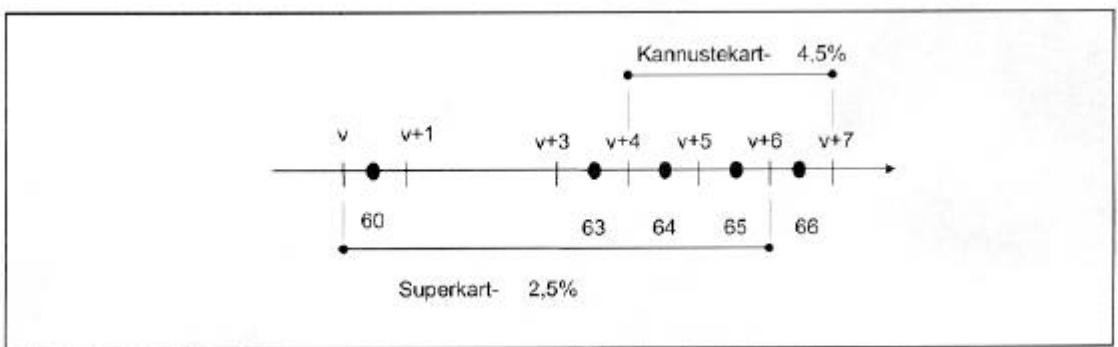
Ennen ikää 63 varhennetun vanhuuseläkkeen valinneet siirretään vanhuuseläkkeelle 63 vuoden iässä. Ikäalueella 63–65 työkyvyttömyys- tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneet muutetaan uuden lain¹ laskelmassa vanhuuseläkeläisiksi.

Superkarttuma kannustekarttumaksi

Kuva1 havainnollistaa nykyistä superkarttuman ja tulevaa kannustinkarttuman laskentaa. Tarkasteltava henkilö on syntynyt 1.7. ja aineistossa hän on siirtynyt eläkkeelle 60 vuoden iässä. Vanhuuseläkeikien korotuksen vuoksi (ks. kohta

1 Sopimuksen mukaista tilannetta kutsutaan tässä yksinkertaisuuden vuoksi uudeksi laiksi, vaikka se ei vielä llainsäädäntöä olekaan.

Julkisen sektorin eläkeiät) hän siirtyy nykylain mukaisessa laskelmassa vanhuuseläkkeelle 65,5-vuotiaana. Puolikas vuosi tulee siitä, että pitäydymme laskelmissa täysin kalenterivuosiin. Uuden lain mukaisessa laskelmassa hänelle on lisätty työhistoriaa yksi vuosi (ks. kohta *Yleinen eläkkeelle siirtymisen myöhennys uuden lain malliin*), joten tässä laskelmassa hän siirtyy vanhuuseläkkeelle iässä 66,5 vuotta. Superkarttumaa lasketaan 6 vuoden ajalta (sen vuoden alusta, jona täyttää 60 vuotta eläkkeelle siirtymiseen saakka) ja kannustekarttumaa samalle henkilölle lasketaan kolmen vuoden ajalta.



Kuva 1. Super- ja kannustinkarttuma henkilöllä, joka siirtyy nykylain mukaisessa laskelmassa eläkkeelle iässä 65,5 ja uuden lain laskelmassa iässä 66,5 vuotta.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen lopetus

Yksilöllisiin varhaiseläkkeisiin joudutaan tekemään kahdenlaisia muutoksia:

- 1) Muutoksia, jotka mallintavat yksilöllisen varhaiseläkkeen (YVE) ikärajan noston iästä 58 ikään 60. Osa myöhennyksen kohteena olevista siirretään työkyvyttömyyseläkkeelle. Lopuilla viimeistä työsuhdetta jatketaan kahdella vuodella. Nämä muutokset tulevat voimaan sekä nykylain että uuden lain laskelmassa.
- 2) Muutoksia, jotka mallintavat YVE:n lopettamisen sopimuksen mukaan. Lopettaminen tapahtuu niin, että YVE:t muuttuvat työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeiksi, eläkkeiden alkaminen myöhennetään vuodella (tämä myöhennys toteutetaan kohdassa Yleinen myöhennys uuden lain malliin). YVE:n lopettaminen tulee siis voimaan ainoastaan uuden lain laskelmassa.

Muutokset työttömyyseläkkeeseen

Koska uudessa laissa ei ole työttömyyseläkettä, näissä laskelmissa vertaillaan vanhuuseläkkeitä, jotka tulevat työttömyyseläkkeen tai päivärahan jälkeen. Seuraavassa kuvaillaan ko. vanhuuseläkkeiden laskentaolettamuksia.

Vuonna 1998 työttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyysputki on alkanut (aikaisintaan) iässä 53 vuotta, kun taas nykylain mukaan vastaava ikäraja on 55 vuotta. Tämän vuoksi nykylakilaskelmaan lisätään työttömyyseläkeläisille kaksi vuotta työskentelyä viimeisimpään työsuhteeseen ja vastaava aika vähennetään työeläkelisästä. Työttömyyseläkkeen alkamista on myöhennetty, jos työhistorian luominen tätä edellyttää, muussa tapauksessa ainoastaan työttömyyspäivärahakausi lyhenee². Työhistoriaa ei ole luotu iän 63 jälkeiselle ajalle.

Syksyn 2001 sopimusten perusteella nykyinen 55 vuoden ikäraja nostetaan 57 vuoteen. Uuden lain laskelmassa tämä muutos otetaan huomioon lisäämällä työttömyysputkessa oleville edellisten kahden vuoden lisäksi toiset kaksi vuotta työhistoriaa. Näistä kahdesta vuodesta jälkimmäinen lisätään uuden eläkkeen mallin yleisellä ikäsiirrolla. Uudessa mallissa työhistoriaa ei kuitenkaan luoda iän 64 jälkeiselle ajalle. Työttömyysputkessa olevien eläkkeellesiirtymisikä nostetaan 63 vuodeksi ellei eläkkeen alkamisikä jo muuten ole tätä korkeampi. Näin eläkeiän korotuksessa luotu työttömyysaika täytetään palkattoman jakson eläkekattumalla. Tulevan ajan eläke poistetaan työttömyysputkessa olevilta.

Palkat edellä tehdyille työhistorioille lasketaan tekniikalla, joka selostetaan myöhemmin (ks. kohta *Työhistorian käsittelyssä käytetyt ansiot*).

Tuleva aika

Sekä nykylain että uuden lain laskelman eläkkeisiin lisätään tulevan ajan eläke. Nykylakilaskelmassa tuleva aika annetaan niille, jotka ovat edun saaneet todellisuudessaakin. Tulevan ajan karttuma lasketaan niin ikään vallitsevan lain mukaan. Tulevan ajan palkaksi asetetaan laskennallisen yksinkertaisuuden vuoksi keskipalkka.

2 Esimerkiksi iässä 60 vuotta työttömyyseläkkeelle siirtyvä on saattanut työskennellä viimeksi 55-vuotiaana. Tässä tapauksessa hänen eläkkeellesiirtymisikänsä ei muutu. Jos kyseisellä henkilöllä oli kuitenkin lyhytkin työsuhte vaikkapa iässä 59, tätä työsuhdetta jatketaan kahdella vuodella ja eläkkeellesiirtymistä lykätään ikään 61.

Uuden lain mallissa tulevan ajan oikeus annetaan samoille henkilöille kuin nykykilaskelmassa ja tulevan ajan palkanakin käytetään samaa keskipalkkaa. Ainoa ero on tulevan ajan kertymässä: uudessa laissa työsuhteiden pidentämiset lyhentävät tulevaa aikaa ja karttumaprocentit ovat eläkesopimuksen mukaiset.

Yleinen eläkkeelle siirtymisen myöhennys uuden lain malliin

Uuden lain laskelmassa kaikkia eläketapahtumia viivästetään iästä 50 lähtien em. viivästysten lisäksi vielä yhdellä vuodella.

Yhteensovitus on laskelmissa jätetty tekemättä sekä nykylain että uuden lain osalta.

Julkisen sektorin palkkarriäreihin ei ole tehty muutoksia.³

Julkisen sektorin eläkeiät

Nykylain ja uuden lain mukaisissa laskelmissa muutetaan julkisen puolen eläkeiät 65 vuodeksi⁴. Osa ikärajan siirron kohteena olevista vanhuuseläkeläisistä siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle ennen vanhuuseläkeikärajan täyttämistä.

3 Osassa julkisen sektorin työpaikoista on luovuttu ikälisäjärjestelmästä, loppuissakin järjestelmää luovuttaneen jatkossa. Ikälisäjärjestelmät korvautunevat muilla palkkaperusteilla, jotka muistuttanevat yksityisen sektorin käytäntöjä. Julkisen sektorin palkkarriärit tullevat jatkossa muistutamaan yksityistä sektoria. Tällä perusteella julkisen sektorin karriärejä voitaisiin korvata yksityisen sektorin karriäreillä.

4 Tarkalleen ottaen siirtoa ei tehdä aivan kaikille julkisen puolen työntekijöille. Alle 55-vuotiaana vanhuuseläkkeelle siirtyneet siirtyvät jatkossakin muuttumattomissa i'issä eläkkeelle. Aineistossa heitä on runsaat 200.

2 TUTKIMUSAINEISTO

Eläketurvakeskuksen rekistereissä on eläkkeenlaskentaan liittyviä tietoja kaikista Suomen työeläkkeen saajista. Tässä selvityksessä käytetty tutkimusjoukko on vuonna 1998 työeläkkeelle siirtyneet, noin 48000 henkilöä. Tutkimusjoukko on kerätty kattavasti työuraan liittyviä tietoja. Keskeisimmät tiedot liittyvät ihmisten eläkettä kartuttavaan työaikaan ja -palkkaan. Nykyisen eläkkeenlaskennan kulmakivenä on työsuhdekohtaisuus. Tästä syystä tutkimusjoukko kerättiin ETK:n ja eläkelaitosten rekistereistä työ- ja palvelussuhdekohtaiset palkkatiedot lähes kaikkien (TEL, LEL, TaEL, YEL, MYEL, KiEL, VEL ja KVTEL) eläkelakien alaisista töistä. Kyselyt koskivat vuosia 1963–98. Vuonna 1998 eläkkeellesiirtyneiden työuria työsuhdeajan näkökulmasta on selvitetty erillisraportissa.

2.1 Kattavat tiedot 75%:lle henkilöistä vuodesta 1971 alkaen

Tutkimuksen kohdejoukko ovat vuonna 1998 ensimmäistä kertaa työeläkkeelle siirtyneet. Työeläkejärjestelmän piirissä tällaisia henkilöitä oli noin 48000. Aineiston puutteiden korvaaminen edellytti lisäksi Tilastokeskuksen tietojen käyttämistä, joten tutkimusaineistosta käyttöön saatiin tietoturvasyistä satunnaisotos. Aineiston henkilöjoukkoa rajattiin lisäksi eri syistä seuraavasti;

- Valtiolta aikaisemman eläkepääätöksen saaneet (1600 henkeä)
- MEL-eläkkeensaajat ja eräiden muiden pienten laitosten (KELA ja SP eivät vastanneet ansiokyselyyn) tietojen poisjättäminen (440 henkeä)
- Eräät valtion erityisryhmät (sotilaat, poliisit ja rajavartijat), joilla on tavallista alhaisempi eläkeikä (750 henkeä)

Näin ollen aineistoa jäi käyttöön noin 35000 henkeä. Heistä 18000 on työskennellyt yksinomaan yksityisaloilla, 14000 sekä yksityisaloilla että julkisella sektorilla, ja 3000 yksinomaan julkisella sektorilla. Aineisto edustaa siis vuonna 1998 eläkkeelle siirtyneitä työeläkkeensaajia. Tästä syystä aineisto painottuu vanhempiin, 1930-luvun syntymävuosiin.

Tutkimusaineistoon kuuluville henkilöille on koottu tietoja lukuisista lähteistä. ETK:n rekistereistä on kerätty työsuhdetiedot ja eläketiedot hyvin kattavasti. Eläkelaitoksista on työsuhdekohtaisesti kerätty vuosittaiset palkkatiedot. Tiedot ovat siis lakikohtaisia. Myös julkiselta sektorilta (VEL ja KVTEL) on pyritty keräämään kaikki tutkimushenkilöiden palvelussuhteiden palkkatiedot. Lisäksi taustatietoja on hankittu Tilastokeskuksesta. Tärkeimmät taustatiedot liittyvät verotuksen tulotietoihin. Aineisto kattaa parhaimmillaan vuodet 1963–98, joskin analyyseissä pitäydytään pääsääntöisesti aineistossa, joka kattaa vuodet 1971–98.

Ongelmana puutteelliset ansiotiedot

Työ- ja palvelussuhteisiin liittyviin rekisteritietoihin sisältyy puutteita, etenkin tarkasteltaessa kaukaista historiaa. Ongelma esiintyy erityisesti palkkatiedoissa. Sen sijaan työsuhdeaikatiedoissa ei ole mainittavia puutteita. Taulukosta 1 nähdään, että lakikohtaisesti jaoteltuna aineiston palkkatietojen kattavuus vähenee, kun mennään vuotta 1985 varhaisempaan aikaan. Kunnollinen tarkoittaa tässä sitä, että eläkelaitokselta on saatu työsuhteeseen kaikki palkkatiedot. Erityisesti julkisen sektorin tiedoissa on runsaasti puutteita. Ongelmattomia ovat LEL-, TaEL-, YEL- ja MYEL- ansiot.

Aineistoa käytetään myös ryhmäkohtaiseen tarkasteluun. Siihen on parhaimmat mahdollisuudet asema-, ammatti-, toimiala- ym. taustatietojen osalta. Yksityiskohtaisimmat tiedot on vuodesta 1987 alkaen.

Taulukko 1. Kunnollisen vuosiansion osuus (%) alkuperäisessä aineistossa eläkelakien mukaan ja yhdistelminä.

Vuosi	TEL	YEL	MYEL	LEL	TaEL	MEL	VEL	KVTEL	VEL, KVTEL	Kaikki eläkelait
1963	46	-	-	100	-	-	4	12	7	45
1965	49	-	-	100	-	-	4	10	5	46
1970	70	100	100	100	-	-	17	11	12	64
1975	72	100	100	100	-	-	43	12	26	63
1980	88	100	100	100	-	-	43	9	24	69
1985	98	100	100	100	-	-	61	98	81	92
1990	99	100	100	100	100	-	96	99	98	98
1995	99	100	100	100	100	0	96	97	97	97
1996	99	100	100	100	100	0	93	98	96	97
1997	99	100	100	100	100	0	92	84	87	93

Työ- tai palvelussuhdekohtaisesti puuttuva ansiotieto esiintyy silloin, kun vuosikohtaiseen päivätarkkuudella pyydettyyn työsuhdekyselyyn ei ole saatu eläkelaitokselta palkkatietoa. Aineiston täydennyksen kannalta työsuhdekohtaiset puuttuvat tiedot ovat neljäntyyppisiä.

Jos työsuhteeseen ei ole saatu yhtään vuosipalkkatietoa henkilö on poistettu aineistosta (Henkilöitä noin 150 kpl).

Työsuhteen alusta ei ole yhtään vuosipalkkatietoa, mikä on melko tavallista. Nämä on korvattu vuodesta 1971 eteenpäin seuraavasti. Korvaamisen lähtökohtana on verottajan vuosipalkkatieto ja työsuhteen tiedossa olevat palkkatiedot. Korvaamien tehdään siten, että tunnetuista työsuhteen tiedoista valitaan kolme ensimmäistä, ja lasketaan niistä painotettu keskiarvo korvauslaskennan pohjaksi. Usean vuoden käyttäminen vähentää poikkeuksellisten vuosien vaikutusta, kuten voimakkaan inflaation vuosina. Laskennallista lähtöpalkkaa kerrotaan taaksepäin niin, että kertoimena on 75%:n painolla verottajan palkkatietojen vuosimuutos ja vähäisemmällä painolla (25%) yleisen ansiokehityksen vuosimuutos. Laskelmaa jatketaan vuosittain taaksepäin niin pitkälle kuin työsuhteen alkamispäivämäärä edellyttää.

Työsuhteen keskellä olevat puuttuvat palkkatiedot on korvattu ympärillä olevien palkkatietojen avulla olettamalla tasainen muutos aikaisemmasta palkkatiedosta myöhempään.

Työsuhteen lopussa esiintyvät puuttuvat palkkatiedot korvataan siten, että viimeistä tunnettua vuosipalkkaa monistetaan tarvittava määrä. Työsuhteen b-pun puuttuvat tiedot ovat tyypillisesti lyhyitä, noin vuoden puutteita.

Tällainen korvauslaskelma täyttää valtaosin puuttuvat palkkatiedot. Eläkepalkkamalleja lasketaan näin täydennetyllä aineistolla, jonka ensimmäinen vuosi on siis 1971, koska verottajan palkkatietoja ei ole käytettävissä aikaisemmalta ajalta. 1960-luvun puuttuvia palkkatietoja ei ole yritetty korvata, koska se perustuisi täysin yleiseen ansiokehitykseen, eikä mitään yksilöllistä vaihtelua enää esiintyisi. Luvussa 4.1. arvioidaan tarkemmin 60-luvun tietojen puuttumisen merkitystä.

2.2 Työhistorian käsittely ja eläkelaskennan kuvaus

Vuonna 1998 työeläkkeelle siirtyneiden henkilöiden ansioaineistosta on laskettu eläkkeet nykylain ja keskipalkkamallin mukaan. Nykymallin mukainen eläke on laskettu työsuhdekohtaisesti TEL, VEL, KVTEL ja muiden julkisten lakien osalta ja lakikohtaisista kokonaisvuosiansiota LEL, TaEL, YEL ja MYEL -laissa. Keskipalkkamalli on laskettu lakikohtaisista kokonaisvuosiansiosta.

Selvityksessä on ensin tehty työhistorian jatkaminen ja sen jälkeen ansiot on indeksoitu nykylain laskelmassa viipeettömällä 50/50-indeksillä ja keskipalkkamallissa 80/20-palkkakertoimella vuoden 1998 rahassa. Indeksipisteiden laskennassa on käytetty vuodesta 1999 alkaen 1,75%:n ansiotason reaalikasvuoletusta. Indeksointivuosi on kunkin henkilön eläkkeellesiirtymisvuosi, joka voi siis olla eri vuosi nykylain ja keskipalkkamallin mukaisessa laskelmassa. Palkansaajan työeläkemaksun (PTEL) vaikutus on otettu huomioon vuoteen 1998 asti.

Aineisto on rajattu vuonna 1998 ensimmäistä kertaa eläkkeelle siirtyviin. Henkilön useammasta mahdollisesta eläkelajista on valittu suurimman markkamääräisen eläkkeen eläkelaji.

Työhistorian käsittely

Työhistoriaa jatkettaessa on kasvatettu eläkkeellesiirtymisikää, vaihdettu eläkelajia ja lisätty ansiovuosia. Eläkkeellesiirtymisikä vaikuttaa sekä tulevan ajan ja palkattoman jakson eläkkeen laskentaan että nimellisansioiden indeksointivuoteen.

Työhistorian 'jatsettujen' ansiovuosien tuloja on korotettu 2,2% nimellisansioiden vuosikasvulla⁵ vuoteen 1998 asti ja vuodesta 1998 alkaen 0,0875% (=1,75% jaettuna kahdella) reaalikasvulla.

⁵ Perustuu arvioon viime vuosikymmenien, erityisesti 1990-luvun, palkka ja hintakehityksestä.

Eläkkeellesiirtymispäiväystä muutettaessa on alkuperäiseen eläkkeellesiirtymispäiväykseen lisätty tasavuosia (eli päivä ja kuukausi ovat samat kuin aiemmin ja vuosiluku muutettu). Työhistoriaa jatkettaessa on eläkelajia 'vaihtavien' henkilöiden valinta tehty tasapuolisesti sukupuolen, syntymävuoden ja eläkkeellesiirtymisvuoden suhteen.

Työhistorian käsittely eläkelajeittain

Työkyvyttömyyseläke ja varhennettu vanhuuseläke ikävälillä 63–65 on muutettu vanhuuseläkkeeksi alkuperäisessä eläkkeellesiirtymisiässä.

Ikävälin 55–59 vanhuuseläkeläisistä 8% on muutettu työkyvyttömyyseläkeläisiksi. Eläkkeellesiirtymisvuosi on tällöin sama kuin alkuperäisessä aineistossa. Toiset 8% on siirretty eläkkeelle kahta vuotta myöhemmin. Vastaavasti ikävälin 60–64 vanhuuseläkkeistä on siirretty työkyvyttömyyseläkeläisiksi 10% eläkkeelle siirtymisvuonna ja 10% kahta vuotta myöhemmin. Eläkeikää siirrettäessä on myös ansioita jatkettu kaksi vuotta, mutta ei nykyisin osalta kuitenkaan yli 65-ikävuoden. Lopuille vanhuuseläkeläisille, ikävälillä 55–64, on ansioita jatkettu 65-ikävuoteen asti ja eläkeikä on nostettu 65-ikävuoteen. Alle 55-vuotiaana vanhuuseläkkeelle jääneiden eläkkeellesiirtymisikää tai työhistoriaa ei ole muutettu.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen saajista puolet on siirretty työkyvyttömyyseläkkeelle. Loput alle 60-vuotiaana varhaiseläkkeelle siirtyneet on muutettu YVE:ksi 60-vuotiaana ja ansioita on jatkettu 60-vuotiaaksi asti.

Työttömyyseläkeläiset on siirretty eläkkeelle aikaisintaan 63-ikävuotena (muuten alkuperäinen eläkkeellesiirtymisvuosi). Ansioita on lisätty viimeisen työssäolovuoden ja 63-ikävuoden väliin mahtuva määrä, kuitenkin maksimissaan nykyllaissa kaksi vuotta ja keskipalkkamallissa kolme vuotta.

Lisäykset keskipalkkamalliin

Edellisten lisäksi keskipalkkamallissa yksilölliset varhaiseläkkeet ennen 63-ikävuotta on muutettu 63-vuoden iässä otetuiksi vanhuuseläkkeiksi ja ansioita on jatkettu 63-vuotiaaksi asti.

Varhennettu vanhuuseläke ennen 63 vuoden ikää on muutettu vanhuuseläkkeeksi 63-vuotiaana. Ansioita jatketaan 63-vuotiaaksi asti, mikäli henkilö jää

työstä suoraan eläkkeelle (viimeisen työsuhteen lopetusvuosi sama kuin eläkkeellesiirtymisvuosi).

Yli 50-vuotiaana eläkkeelle siirtyneen henkilön työskentelyaikaa on lisätty yhdellä vuodella ja eläkkeellesiirtymisvuotta on siirretty yhdellä vuodella eteenpäin. Vuoden 1998 ansioiksi on lisätty yksi vuosi ja vuosien 1998–2008 ansioita on siirretty yksi vuosi eteenpäin.

Työhistorian käsittelyssä käytetyt ansiot

Työhistorian jatkaminen on tehty henkilön viimeiseen työsuhteeseen ennen eläkkeelle siirtymistä. Työhistorian jatkamisessa on käytetty kunkin lain mukaisia vuosiansioita.

Viimeinen työskentelyvuosi päätellään yli lakien. Se otetaan työsuhteesta joka päättyy viimeisenä ennen eläkkeelle siirtymistä 1990-luvun puolella. (LEL:ssä ja TaEL:ssä viimeinen tilitysvuosi.)

Nykylain TEL-tyyppisessä jatkettavassa työsuhteessa, jatketaan kaikkia viimeisen työsuhteen päättymisvuonna voimassa olleita työsuhteita. Kyseisen työsuhteen kanssa samana vuonna päättyneistä työsuhteista otetaan pisin työsuhde kyseisen lain sisällä. Myös muiden lakien viimeisenä työskentelyvuonna päättyneitä työsuhteita jatketaan. Jatkaminen tehdään työsuhteen päättymispäivästä eteenpäin. Nykylain LEL-tyyppisessä työsuhteessa (LEL, TaEL, YEL ja MYEL) ja keskipalkkamallissa ei jatketa työsuhteita, vaan kyseisen lain kokonaisvuosiansioita.

Lakikohtainen vuosiansio, jolla työhistoriaa jatketaan on laskettu indeksoimattomista lakikohtaisista vuosiansioista. Jatkettava vuosiansio lasketaan seuraavasti:

- 1) Viimeisestä työskentelyvuodesta lukien kuudenneksi, viidenneksi ja neljänneksi viimeisten vuosien ansioiden keskiarvo.
- 2) Mikäli sitä ei ole, viimeisestä työskentelyvuodesta lukien kolmanneksi ja toiseksi ja viimeistä edeltävän vuoden ansioiden keskiarvo.
- 3) Mikäli sitä ei ole, niin viimeisen työskentelyvuoden ansio korotettuna vuosiansioksi (tämä tilanne on silloin, kun viimeinen työsuhde on vajaan vuoden pituinen).
- 4) Jos viimeinen työskentelyvuosi on ennen vuotta 1998, niin keskiarvoa korotetaan 2,2% vuodessa enintään viiden vuoden ajan, ja jos 1998 tai

jälkeen, niin ansioita korotetaan 0,0875% vuodessa enintään viiden vuoden ajan. (2. kohdassa 2,2% vuodessa kahden vuoden ajan tai 0,0875% vuodessa kahden vuoden ajan)

- 5) Nykylakiin vuosiansio jaetaan suhteessa viimeisenä työskentelyvuonna voimassa olevien työsuhteiden lukumäärän suhteessa (jos esimerkiksi TEL:issä on työsuhteita kaksi, niin jaetaan kokonaisvuosiansio kahdella).

Uusi työnteko liitetään siis viimeiseen työsuhteeseen. Palkka näille ajanjaksoille otetaan viimeisen alkuperäisen työsuhteen päättymistä edeltävien 6.–4. vuoden keskiarvosta,

Eläkkeen laskenta nykylain mukaan

Laskennassa on käytetty 1,5%:n karttumaa ikävälillä 23–60 ja 60-täyttämivuoden alusta 2,5% (kuitenkin KVTEL:issä 55-vuotispäivän seuraavan kk:n alusta 2,0%). Ansioihin on tehty työntekijän eläkemaksun vähennys (4,7% tuleville vuosille). Nykylain laskennassa ei ole tehty yhteensovitusta. LEL ja TAEL vuosiansioiden tulee ylittää alempi ansiorajamäärä.

Tulevan ajan laskennassa on käytetty ansiona työhistorian ajalta laskettua keskipalkkamallin mukaista keskipalkkaa ja karttumaprosenttina on ollut 1,5% 50-vuotispäivään asti ja 1,2% ikävälillä 50–60 sekä 0,8% ikävälillä 60–65.

Eläkkeen kokonaismäärään on lisätty työeläkelisä ajalta 1971–98 kerääntyneiden työttömyyspäivärahopäivien perusteella (23-vuoden ja eläkkeellesiirtymisajan väliltä). Työeläkelisäkerroin on laskettu 1.1.1997 voimaan tulleiden sääntöjen mukaan. Koulutus- ja kuntoutuspäivien perusteella ei ole tehty lisäystä nykyeläkkeeseen.

Varhennetulle vanhuuseläkeläiselle annettu varhennusvähennys 0,4% varhennettua kuukautta kohti ja yksityisen (ei julkisen) sektorin vanhuuseläkkeille on laskettu lykkäyskorotus 0,6% lykättyä kuukautta kohti 65-vuoteen asti.

LEL-, TaEL-, YEL- ja MYEL-työsuhteiden kuukausieläke on laskettu kunkin vuoden lakikohtaisista kokonaisvuosiansioista osuutena $1/800$ ($=1,5\%/12$) tai $1/480$ ($=2,5\%/12$). Kertyvät eläkkeet on laskettu yhteen työhistorian vuosilta. Laskenta on tehty lakikohtaisista vuosiansioista (ei työsuhteikohtaisesti).

TEL, VEL, KVTEL ja muiden julkisten lakien nykymallin eläkkeenlaskenta on tehty työsuhdekohtaisesti kyseisen lain työsuhteista. Kunkin lain eri työsuhteista lasketut eläkkeet on laskettu yhteen.

Kuukausieläke on karttumaprosentin, karttuma ajan ja keskipalkan tulo.
(= $(1/800) \cdot \text{karttuma aika} \cdot \text{eläkepalkka} +$
 $(1/480 \text{ tai } 1/600 \text{ KVTEL:issä}) \cdot \text{karttuma aika} \cdot \text{eläkepalkka}$)

TEL- eläkkeen karttuma-aika on laskettu työsuhteen pituutena päivissä 23-syntymäpäivästä alkaen (käyttäen 30 päivän kuukausia). Katkaistua aineistoa tehtäessä kaikki työsuhteet on katkaistu 1.1.1971:een ja karttumaa ei synny sitä aikaisemmalta ajalta.

Eläkepalkan laskennassa on mukana ansiot 23-vuotiaasta alkaen. Yli kolmen kalenterivuoden kestävän työsuhteen viimeisen vajaan vuoden ansioita ei ole huomioitu. Keskipalkan laskennassa on käytetty työsuhteen viimeisten 10 kalenterivuoden (valintavuodet) ansioita. Maksimissaan niitä on 10. Valintavuosista on jätetty pois keskimääräisen kuukausikeskiansion 50 prosentilla alittavat ansioiltaan pienimmät 0,1,2 tai 3 vuotta. Jäljelle jäävistä laskentavuosista on laskettu keskimääräinen kuukausikeskipalkka.

Automaattinen katkaisu 54 vuoden iässä on tehty seuraavasti.

Työsuhde on jaettu kahteen osaan:

- 1) Katkaisu on tehty työsuhteille, jotka ovat kestäneet yli 10 vuotta ja joiden aikana henkilö on ollut 54-vuotias.
- 2) Katkaisu on tehty aikaisintaan sinä vuonna, kun henkilö on täyttänyt 54 vuotta, mutta kuitenkin työsuhde on kestänyt katkaisuun mennessä 10 vuotta. Katkaisuvuosi ei saa olla yli 62 vuotiaalla.
- 3) Katkaistun TEL-työsuhteen pitää kestää katkaisuvuoden jälkeen 1kk, VEL:in 1 vuosi, KVTEL:in 2 vuotta.
- 4) Yli 3 kalenterivuotta kestävän osan vajaan viimeisen vuoden ansioita ei huomioida.
- 5) Katkaistujen osien eläkkeet lasketaan yhteen ja verrataan koko työsuhteesta laskettuun eläkkeeseen. Näistä valitaan suurempi.

Eläkkeenlaskenta uuden lain mukaan

Ansiot on otettu huomioon laskennassa 18-vuotiaasta alkaen. Karttuma on 1,5%/v ikävälillä 18–63 ja kannustinkarttuma 4,5%/v ikävälillä 63-vuotispäivän vuoden alusta ikävuoteen 68 asti.

Kuukausieläke on laskettu kunkin vuoden lakikohtaisista vuosiansioista osuutena $1/800$ ($=1,5\%/12$). Kertyvät eläkkeet on laskettu yhteen työhistorian vuodelta. Laskenta on tehty lakikohtaisista vuosiansioista.

Keskipalkkamallin laskennassa ei tehdä automaattista katkaisua 54 vuoden iässä, eikä siinä tehdä yhteensovitusta. Ansioihin tehdään työntekijän eläkemaksun vähennys (4,7% tuleville vuosille). LEL- ja TaEL-vuosiansioiden tulee ylittää alempi ansiorajamäärä.

Keskipalkkamallin tulevan ajan ansiona on käytetty työhistorian ajalta laskettua keskipalkkaa ja karttumana 1,5% 50-vuotispäivään asti ja 1,2% 50-vuotispäivästä 63-vuotispäivään asti.

Keskipalkkamallin mukaiseen eläkkeeseen on lisätty koulututkinnon perusteella opiskelusta johtuvan palkattoman jakson eläke. Samoin muilta palkattomilta jaksoilta on lisätty markkamääräinen palkattoman jakson eläke. Siksi työeläkelisää ajalta 1971–98 kerääntyneiden työttömyyspäivärahapäivien perusteella ei ole lisätty keskipalkkamalliin. Palkattomilta jaksoilta kertynyt eläke on rajoitettu enintään 35%:iin keskipalkkamallin kokonaiseläkkeestä.

Keskipalkkamallin yksityisen ja julkisen sektorin vanhuuseläkkeille on laskettu lykkäyskorotus 0,4% lykättyä kuukautta kohti 68-ikävuodesta alkaen.

3 ELÄKEPALKKAVERTAILU

Eläkepalkkalaskennassa on verrattu uuden lain mukaista eläkepalkkaa nyky-lain mukaiseen eläkepalkkaan ottamalla mukaan vain palkkakertoimen (enti-nen työikäisten indeksi) ja eläkkeen laskutavan muutokset. Aineistopohja on tällöin vastannut nykylain mukaista työhistoriaa ennen eläketapahtumaa. Kun palkkakertoimenä käytetään 80/20-rakennetta⁶, on uuden lain mukainen elä-kepalkka keskimäärin 3,3% korkeampi kuin vastaava nykylain mukainen suure.

$$\text{Vertailuluku} = \frac{1,5\% \Sigma P}{1,5\% \left(\sum_{TELym} T * EP + \sum_{LELym} P \right)} = \frac{\Sigma P}{\sum_{TELym} T * EP + \sum_{LELym} P}$$

- Lausekkeessa **TELym** tarkoittaa työsuhdekohtaiseen laskentaan perustuvia lakeja TEL, VEL, KVTEL ja muut julkiset. **LELym** tarkoittaa LEL, TaEL, YEL ja MYEL-lakeja
- **T** tarkoittaa työ- tai palvelussuhteen pituutta
- **P** tarkoittaa vuoden 1998 indeksitasolle muunnettuja vuosittaisia ansioita
- **EP** tarkoittaa vuoden 1998 indeksitasolle muunnettuja työsuhdekohtaisia elä-kepalkkoja
- Henkilökohtainen suhdeluku syntyy kun henkilölle on laskettavissa eläkepalk-ka sekä nykymallin että keskipalkkamallin mukaan. Eläkepalkkalaskelmassa henkilöitä on noin 34900.
- Henkilöiden yli summattu suhdeluku tulkitaan vertailuluvuksi. Esimerkiksi arvo 1.0326 tarkoittaa, että uuden lain mukainen laskenta tuottaa 3,26% korkeam-man eläkepalkan kuin nykylaki.

⁶ Tarkoittaa, että ansiotasoindeksin paino on 80% ja kuluttajahintaindeksin paino 20%. Huomaa kuitenkin, että painotuksen jälkeen palkkakertoimeen tehdään vuodesta 1996 alkaen voimassa ol-lut PTEL-vähennys.

Taulukko 2. Keskimääräinen vertailuluku keskipalkan ja nykyisin mukaan eri ryhmissä.*

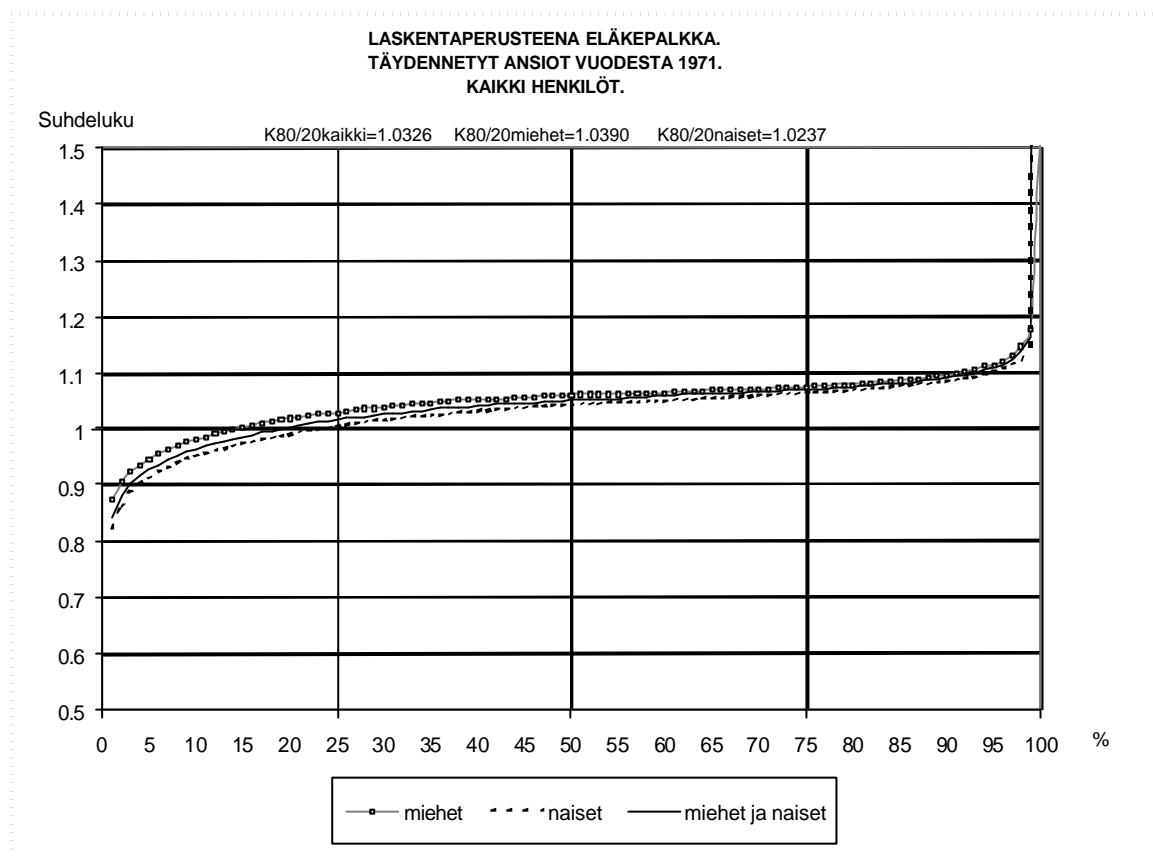
Laki/sektori	Laskentaperusteena eläkepalkka		
	Miehet	Naiset	Kaikki
Kaikki työeläkelait	1.0390	1.0297	1.0326
On julk. työtä	1.0362	1.0233	1.0293
VEL-työtä	1.0272	1.0232	1.0254
-KVTEL-työtä	1.0492	1.0250	1.0346
On yks. alan työtä	1.0403	1.0247	1.0344
-TEL-työtä	1.0344	1.0139	1.0264

* Nykyisissä on automaattinen katkaisu. Lisäksi eläkemaksu on vähennetty sekä ansioista että indeksipisteluista.

Taulukko 2. ilmaisee muutoksen yleispiirteen. Vertailuluku vaihtelee vai vähän sen suhteen, minkä lain mukaista eläkettä henkilö on saanut. Miehet 'hyötyisivät' naisia jonkin verran enemmän eläkepalkassa.

Jos keskipalkan laskennassa käytetään 80/20-painotuksen mukaista palkka-kerrointa, vaikutus olisi eläkepalkkaa keskimäärin 3,26% korottava. Erot eri ryhmien välillä eivät ole merkittäviä (enimmillään noin neljä prosenttia).

Kuva 2. osoittaa yksityiskohtaisemmin, miten keskipalkkamalli vaikuttaa henkilön eläkkeeseen. Siinä on esitetty vertailulukujen kumulatiivinen jakauma kaikista 35000 henkilöstä. Tällöin ei ole tehty eroa vakuutetun työuran pituuden ja palkan suhteen. Vaaka-akseli osoittaa vakuutettujen kumulatiivisen prosentiosuuden. Pysty-akseli osoittaa vertailuluvun arvon.



4 ELÄKEVERTAILU

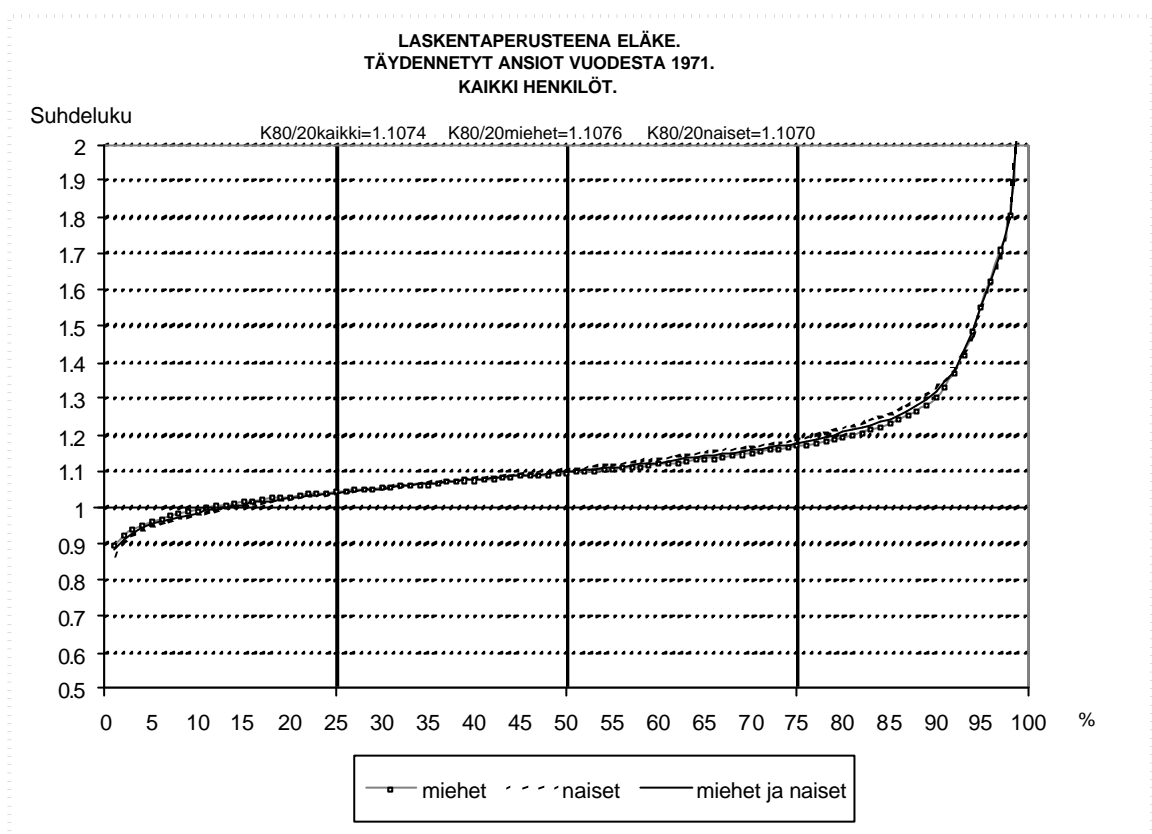
Eläkelaskennassa verrataan eläkkeiden alkumääriä. Etuusmuutoksista on otettu huomioon eläkepalkkakertoimen ohella uudessa laissa kannustekarttuma ja eläkkeen kertyminen palkattomilta jaksoilta. Tässä vertailu on uuden lain osalta laskettu aineistosta, joissa työuria on jatkettu aikaisemmin esitetyn mukaisesti. Uuden lain mukainen alkueläke on keskimäärin 10,7% nykylain alkueläkettä suurempi. Jäljempänä kohdassa 4.3 selviää, mistä komponenteista kasvu muodostuu.

$$\text{Vertailuluku} = \frac{\Sigma \text{Kokonaiseläkkeet keskipalkkamallin mukaan}}{\Sigma \text{Kokonaiseläkkeet nykymallin mukaan}}$$

- Henkilökohtainen suhdeluku syntyy kun henkilölle on laskettavissa eläke sekä nykymallin että keskipalkkamallin mukaan. Eläkelaskelmassa henkilöitä on noin 30200.

Jakaumat antavat mahdollisuuden arvioida myös ääriyhmien määrää ja ominaisuuksia. Tätä varten on erikseen tutkittu ryhmää, jonka uuden lain mukainen eläkepalkka alittaa tai ylittää nykylain mukaisen arvon vähintään 5%:lla. Jakaumatarkastelu osoittaa, että uuden lain mukainen eläke on vähintään 5% pienempi kuin nykylain mukainen eläke noin 5 prosentilla ja vähintään 5% suurempi 72 prosentilla henkilöistä.

Ammatin mukainen tarkastelu osoittaa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, että kaikissa ammateissa on enemmän henkilöitä, joilla eläkepalkkojen suhde ylittää luvun 1,05 kuin niitä joilla suhdeluku jää alle 0,95.



Kuva 3. Vertailulukujen kumulatiivinen jakauma koko aineistossa, eläke.

Taulukossa 3 on esillä vertailuluvun arvot sekä eläkepalkkalaskelmasta (katso taulukko 2) että eläkelaskelmasta. Kuvasta 3 nähdään miten profiili muuttuu jyrkemmäksi kuin pelkkää eläkepalkkaa tarkasteltaessa. Eläkkeenlaskennan yhteydessä havaittu sukupuoliero kutistuu nyt lähes olemattomaksi.

Taulukko 3. Keskimääräinen vertailuluku eläkepalkkalaskelman ja eläkelaskennan mukaan*.

Laki/sektori	Laskentaperusteena eläkepalkka			Laskentaperusteena eläke		
	Miehet	Naiset	Kaikki	Miehet	Naiset	Kaikki
Kaikki työeläkelait	1.0390	1.0297	1.0326	1.1076	1.1070	1.1074
On julk. työtä	1.0362	1.0233	1.0293	1.1066	1.1110	1.1090
-VEL-työtä	1.0272	1.0232	1.0254	1.1014	1.1034	1.1023
-KVTEL-työtä	1.0492	1.0250	1.0346	1.1175	1.1190	1.1184
On yks. työtä	1.0403	1.0247	1.0344	1.1075	1.1018	1.1053
TEL-työtä	1.0344	1.0139	1.0264	1.1047	1.0984	1.1022

* Nykyllaissa on automaattinen katkaisu. Lisäksi eläkemaksu on vähennetty sekä ansioista että indeksipisteluista.

4.1 Ennen vuotta 1971 saatujen ansioiden vaikutus

Edellä esitetyt laskelmat perustuvat ansioihin ja kertyneisiin eläkeoikeuksiin vuodesta 1971 lähtien. Vertailulaskelman mukaan uuden lain mukainen eläke on sen alkaessa keskimäärin 10,7% suurempi kuin nykylain mukainen alkueläke.

Osassa aineistosta on käytettävissä työ-, yrittäjä- ja palvelussuhdeajat myös ennen vuotta 1971. Aineistossa on 7000 henkilöä, joiden yksityisalojen ansioissa ei ole puutteita. Tästä joukosta on laskettu ns. eläkepalkkamallin mukainen vertailuluku sekä vuosilta 1971–98 että vuosilta 1963–98. TEL-ansioiden osalta pitempi tarkasteluväli alensi keskimääräistä vertailulukua 1,1-prosenttiyksiköllä. Jos mukaan otetaan kaikki TEL-, LEL-, YEL-, MYEL-työtulot, vertailuluku aleni -0,5%-yksikköä.

Lisäksi asiaa selvitettiin esimerkkilaskelmien avulla. Esimerkit osoittavat, että jos ensimmäinen työsuhde on riittävän lyhyt, johtaa keskipalkka yleensä nyky-lakia korkeampaan palkkaan.

Asiaa selvitettiin myös lukuisilla makrolaskelmilla, joilla varioitiin ennen vuotta 1971 ansaittuja palkkoja suhteessa sen jälkeen ansaittuihin palkkoihin toisaalta aitojen vapaakirjojen ja toisaalta vuoden 1971 alussa katkaistujen työsuhteen osalta.

Edellä olevan perusteella on päädytty siihen, että ennen vuotta 1971 saatujen ansioiden mukaan ottaminen alentaa vuosina 1971–98 saatuihin ansioihin perustuvaa keskimääräistä vertailulukua todennäköisesti noin yhden prosenttiyksikön verran.

4.2 Palkansaajan työeläkemaksun vaikutus

Tässä selvityksessä eläkkeenlaskennan lähtökohtana on palkansaajan työeläkemaksun osalta ollut vallitseva lainsäädäntö. PTEL-vähennys on vaikuttanut TEL-indeksiin vuodesta 1993 alkaen ja ansioihin vuodesta 1996 alkaen.

Jos laskelmassa ei tehtäisi PTEL-vähennystä, vertailuluvun taso muuttuisi. TEL:n osalta vaikutus eläkkeen vertailulukuun palkkakertoimella 80/20 on noin 1 prosenttiyksikön verran korottava. Eli ilman PTEL vähennystä eläkkeitä korottava vaikutus olisi noin 11,8%

1960-luvun vuosien ja PTEL-vähennyksen poisjättäminen vaikuttavat vertailuluukuun vastakkaisiin suuntiin. PTEL-vähennyksen poistaminen nostaa vertailuluvun 10,7:stä 11,8:aan, ja 60-luvun tietojen puuttumisen vaikutuksen huomioon ottaminen vastaavasti laskisi vertailuluvun jälleen 10,7%:n tasolle.

On lisäksi syytä muistaa, että laskelmassa jää vähemmälle huomiolle seuraavia asioita. 18–22 ikävuosien karttuman vaikutusta ei ole voitu arvioida täysimääräisesti. Opiskelun vaikutus on niin ikään hieman alhainen. On arvioitu, että nuoren iän karttuman ja opiskelun vaikutus eläkkeessä olisi tulevaisuudessa runsaat 3%. Toisaalta makroennustemallien tulokset viittaisivat parisen prosenttia alempiin tuloksiin kuin yksilötason aineisto. Tulevaisuuteen suuntautuvassa laskelmassa olisi myös kiinnitettävä enemmän huomiota työurissa mahdollisesti tapahtuviin muutoksiin.

4.3 Eläkkeen nousun tekijät

Eläkkeet kasvavat sekä sopimuksesta johtuen että käyttäytymismuutosten seurauksena

Eläkelaskelman kaikkia henkilöitä kuvaava kustannuskerroin 1.1074 tarkoittaa, että sopimuksen mukaiset ja keskipalkkamallilla lasketut eläkkeet olisivat 10,7% korkeammat kun nykymallin mukaan. Ero syntyy osin suoranaisesti sopimuksen seurauksena ja osin laskennasta johtuvien käyttäytymisvaikutusten kautta. Eroa pyrittiin jaottelemaan komponentteihin taulukossa 4 nähtävän asetelman mukaan. Tavoitteena on saada kokonaiskäsitys eläkkeen eri osien suuruudesta uudessa mallissa ja löytää erityisesti ne komponentit, jotka eniten korottavat eläkettä nykymallista uuteen siirryttäessä.

Luvut on laskettu uuden lain (80/20-palkkakerroin) ja nykylain vastaavan komponentin erotuksen prosenttiosuutena nykylain eläkkeestä. Tulevan ajan komponenttia pienentää työuran jatkaminen. Eläkepalkan perusteella tehdyissä vertailuissa palkkakertoimen ja laskentasäännön muutoksen yhteisvaikutus on 3,26 prosenttiyksikköä. Alempana on esitetty komponenttien laskentakaavat ja niihin liittyvät selostukset.

Taulukko 4. Komponenttien muutos nykylakiin verrattuna, %.

Komponentti	Kaikki	Miehet	Naiset
Eläke	10,74	10,76	10,70
1 Palkkakerroin (eläkepalkkamalli)	6,1	6,2	6,0
2 Laskentasääntö (eläkepalkkamalli)	-2,9	-2,3	-3,6
3 Palkattomat jaksot	3,1	2,6	3,8
4 Tuleva aika	-3,5	-3,6	-3,3
5 Opiskeluaika	0,5	0,4	0,6
6 Ikävälin 18–23-v. työskentely	0,02	0,03	0,02
7 Lykkäyskorotus	-0,1	-0,1	-0,1
8 Varhennusvähennys	1,0	1,2	0,8
9 Työuran jatkaminen, kannustinkarttuma yms.	6,5	6,4	6,5

Työuran pidentyminen ja erityisesti kannustinkarttuma nostavat eniten uuden lain mukaisia eläkkeitä. Myös palkkakerroin (80/20) on merkittävä tekijä. On syytä huomata, että aineistosta johtuen kohtien 5 ja 6 vaikutukset ovat tulevaisuutta ajatellen alimitoitettuja. Niiden merkitystä ei ollut mahdollista tässä selvityksessä tarkasti arvioida. Muiden selvitysten perusteella mm. 18–23 ikävuoden työskentelyn merkitys saattaa nousta eläkkeessä jopa yli 3 prosenttiin.

Sarakkeiden laskennan selitykset:

Eläke	= $100 \cdot (\text{eläke uusi} - \text{eläke nykylaki}) / \text{eläke nykylaki}$
Palkkakerroin	= $100 \cdot (\text{eläkepalkka uusi 80/20-ind} - \text{eläkepalkka nykylaki} / \text{eläkepalkka nykylaki})$
Laskentasääntö	= $100 \cdot (\text{eläkepalkka uusi 50/50-ind} - \text{eläkepalkka nykylaki}) / \text{eläkepalkka nykylaki}$
Palkattomat jaksot	= $100 \cdot (\text{palkattomien jaksoiden eläke} - \text{työeläkelisäajan eläke nykylaki}) / \text{eläke nykylaki}$
Tuleva aika	= $100 \cdot (\text{tulevan ajan eläke uusi} - \text{tulevan ajan eläke nykylaki}) / \text{eläke nykylaki}$
Opiskelu	= $100 \cdot (\text{opiskeluajan eläke}) / \text{eläke nykylaki}$
18–23-v työskentely	= $100 \cdot (\text{18–23-vuotiaana ansaittu eläke}) / \text{eläke nykylaki}$
Lykkäyskorotus	= $100 \cdot (\text{lykkäyskorotus uusi} - \text{lykkäyskorotus nykylaki}) / \text{eläke nykylaki}$
Varhennusvähennys	= $100 \cdot (\text{varhennusvähennyksen määrä nykylaki}) / \text{eläke nykylaki}$
Työuran jatkaminen, kannustinkarttuma, yms.	= koko eläke - kohdat 1-8

5 AMMATTIRYHMITTÄINEN TARKASTELU

Pääasiassa kaikki ammattiryhmät hyötyvät uudistuksesta

Aineistossa on kattavat ammattitiedot sekä työhistorian ajalta että hieman ennen eläkkeellesiirtymistä. Tässä käytetään viimeisintä ammattitietoa, joka koskee vuonna 1995. Kuvasta 3 nähtiin miten eläkkeenlaskennan jälkeen henkilöt jakautuvat ammatin mukaan vertailuluvun suhteen. Tässä esitetyt ammattitarkastelut on rajoitettu vertailuluvun nojalla muodostettujen ääriryhmien tarkasteluun. Ryhmään <0.95 lukeutuu 1453 henkilöä (4,8% aineistosta). Ryhmään >1.05 lukeutuu 21522 henkilöä (71,2% aineistosta). Loput jäävät näiden ryhmien väliin eikä heitä tässä erityisesti tarkastella.

Tulkintaa

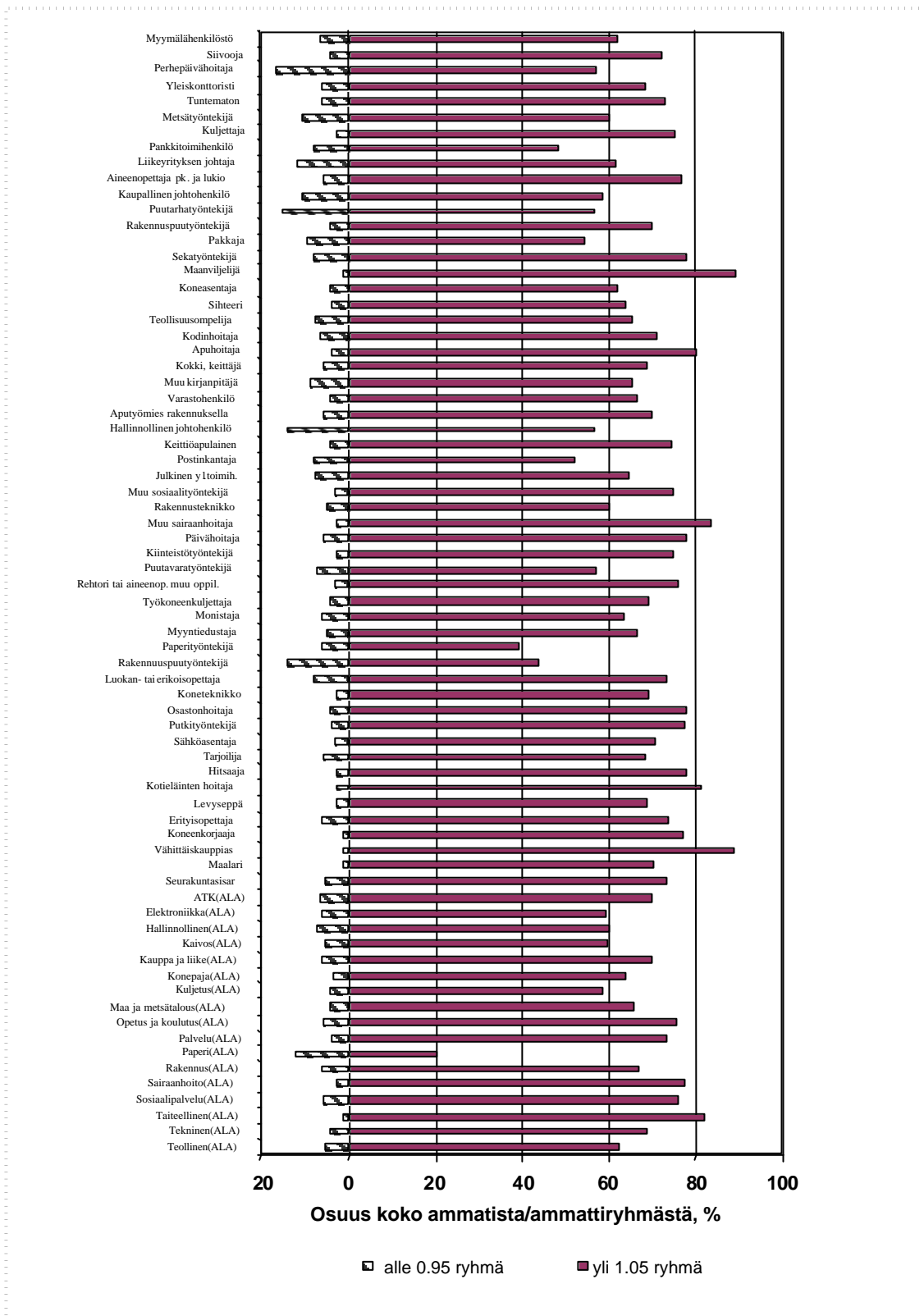
Kuvassa 4 on esitetty kaikki henkilöt ammatteineen ääriryhmien kannalta katsottuna. Kuvan alussa on yksittäisiä ammatteja, ja jäljempänä on lopuista ammanteista koostettuja ammattiyhdistelmiä siten, että kaikki ryhmään kuuluvat henkilöt tulevat esille.

Kuva 4 koskee ammatteja, joissa esiintyy vertailuluvultaan ryhmään <0.95 kuuluvat henkilöt. Kuvan alkuosassa on esitelty ne yksittäiset ammatit, jotka ovat kooltaan vähintään yhden prosentin ryhmän <0.95 henkilöistä. Ammatit ovat suuruusjärjestyksessä. Kuvassa on myös esitetty myös kyseisen ammatin ne henkilöt, jotka hyötyvät uuden lain mukaisessa eläkkeessä vähintään 5%.

Suurin yksittäinen ammatti on myymälähenkilöstö, jossa vertailuluvultaan alle 0.95 henkilöitä on tavanomainen osuus. Eniten alle 0.95 ryhmän henkilöitä on perhepäivähoitajissa eli lähes 17%. Tässäkin ryhmässä uuden lain eläkkeissä yli 5% hyötyviä on moninkertainen määrä heikennysryhmään verrattuna. Vastaava tilanne on paperialaa lukuun ottamatta kaikissa ammanteissa. Paperialalla hyötyjien määrä on vajaa kaksinkertainen heikennystä saaviin verrattuna.

Samanlainen tarkastelu tehtiin myös siitä ryhmästä, joka hyötyy eläkkeissä yli 5% (71,2% aineistosta). Kaikkiaan tulokset olivat saman suuntaiset kuin kuvassa 4.

Kuvassa 4 vertailu on tehty eläkkeiden perusteella. Vastaava vertailu tehtiin myös eläkepalkkojen osalta. Ammattien järjestyksen suhteen olennaisia eroja tässä esitettyyn vertailuun ei ollut havaittavissa. Luonnollisesti yli 5 %:n alen-
tumia oli enemmän ja vastaavasti yli 5%:n nousuja vähemmän, koska pelkän eläkepalkan vertailussa eivät näy sopimuksen muiden osien vaikutus.



Kuva 4. Ammattien jakautuminen alle 0.95-ryhmän kannalta, laskentaperusteena eläke.

6 VERTAILU MUIHIN LASKELMIIN

6.1 Arvioita eläkesopimuksen kokonaisvaikutuksista

Eläketurvakeskuksessa tehtyjen arvioiden mukaan sopimus nostaisi kohtalaisen talouskehityksen oloissa työllisyyttä ikävälillä 55–67 noin 40 000 henkilöllä pitkällä aikavälillä. Vaikutuksesta noin puolet kohdistuu ikäväliin 55–64, kuitenkin siten, että 63 ja 64 vuoden iässä vaikutus on työllisyyttä jonkin verran vähentävä. Arviossa on oletettu, että eläkkeellä olevat eivät ole samanaikaisesti työssä. Jos eläkkeellä olevia on samanaikaisesti työssä, eläkemenojen osuus työtuloista alenee tässä esitettävään verrattuna, koska työtulot kasvavat enemmän kuin eläkemenot ”lisätyössä” ansaitusta 1,5 prosentin vuosivauhdilla kertyvästä eläkkeestä. Sopimuksen vaikutus keskimääräiseen eläkkeelle siirtymisikään on arviolta 0,9 vuotta pitkällä aikavälillä. Peruslaskelman väestö- ja työllisyyskehityksen ja aiemmin tehtyjen päätösten vaikutus mukaan luettuna eläkkeelle siirtyminen myöhentyy pitkällä aikavälillä yli 2 vuotta (edellä kuvatussa eläkepalkkalaskelmassa myöhentyminen oli keskimäärin 1,7 vuotta) eli nousee nykyisestä noin 59 vuodesta runsaaseen 61 vuoteen.

Sopimuksen tultua voimaan työeläkemenon nousupaine vähenee yli 2 prosenttiyksikköä

Peruslaskelman mukaan yksityisellä sektorilla pitkällä aikavälillä eläkemenot suhteessa palkkasummaan nousevat reiluun 35%:iin (Kuva 5). Vuonna 2005 voimaantulevan sopimuksen vaikutukset alkavat näkyä laskelmassa vuodesta 2010 alkaen. Vuonna 2050 ero on noin 2,1%-yksikköä⁷. Jos sopimus laajennetaan julkiselle sektorille, suhteellinen menovaikutus on samaa suuruusluokkaa. Kun laskelmiin otetaan mukaan myös julkinen sektori (Kuva 6), peruslaskelman eläkemenoprosentiksi tulee noin 37%. Sopimuksen seurauksena menot jäävät noin 34%:iin. Kuviossa esitetään myös sopimuksen perusteella arvioitu menokehitys, jos kuolevuus vakioituu nykytasolle. Eliniän pitenemisen vaikutus on noin 4 prosenttiyksikköä vuoteen 2050 mennessä.

7. Peruslaskelmassa ei ole otettu huomioon palkattomia jaksoja. Jos ne olisivat mukana, kaventuisi ero 0,6%-yksikköön.

Sopimuksen tultua voimaan TEL-maksun osuus palkoista 28 prosenttia

Kun menokehitykseen yhdistetään työeläkevarojen tuotto-odotus (3,5 prosenttia vuodessa) ja varojen kehitys, saadaan seuraavan kuvion mukainen TEL-maksutasovaikutus. Sopimuksen vaikutus TEL-maksutasoon (Kuva 7) on runsaan 2 prosenttiyksikön aleneminen peruslaskelman mukaisesta pitkällä aikavälillä. Sopimuksen mukaisessa tilanteessa maksun nousun kasvu taittuu vuoden 2030 vaiheilla. Maksu saavuttaa silloin 27%:n tason. Sen jälkeen kasvu on maltillista pysyen vuositasolla noin 0,2 prosenttiyksikössä vuoteen 2050 asti. Nykylainsäädäntöön verrattuna pitkällä aikavälillä ero maksussa on noin 2,5 prosenttiyksikköä⁸.

SOSIAALIMENOJA KOSKEVAN PERUSLASKELMAN TAUSTAOLETUKSET

Demografiaa koskevat oletukset:

1. Syntyvyys on likimain vuosien 1997–2000 äidin yksivuotis-ikäryhmittäisten keskiarvojen tasolla.
2. Kuolleisuuden aleneminen jatkuu, mutta hidastuen ja ikäryhmittäinen kuolleisuus vakioituu vuonna 2050. Kuolleisuuden kehitys on sama kuin EU-ennusteessa. Miesten odotettavissa oleva elinikä kohoaa nykyisestä 73 vuodesta 80 vuoteen ja naisten 81 vuodesta 85 vuoteen vuonna 2050 (poikkileikkaustekniikka).
3. Maahanmuuton nettomäärä on 5000 henkeä vuodessa.
4. Väestöprojektio poikkeaa hieman EU-projektiosta, koska tässä laskelmassa lähtökohtana on vuoden 2000 väestötiedot. Ero näiden väestöennusteiden perusteella suoritettujen laskelmien välillä esimerkiksi sosiaalimenojen BKT-osuudessa ei ole merkittävä.

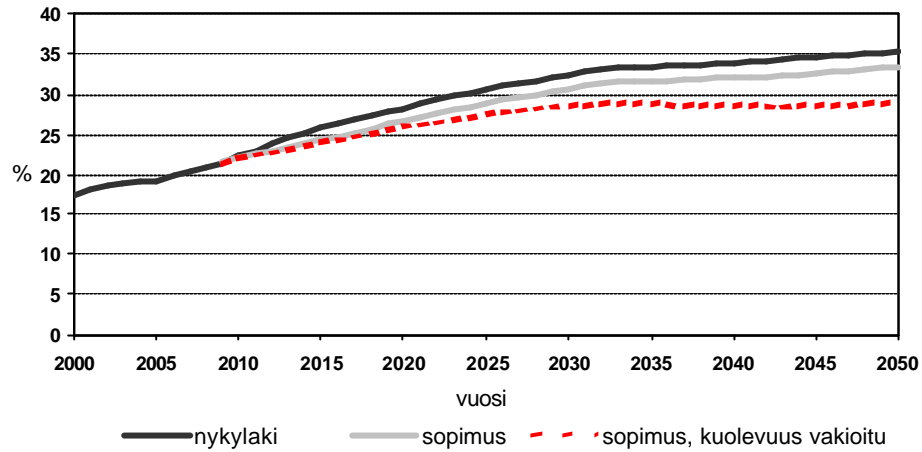
Taloudelliset oletukset:

BKT:n kasvu vastaa pääosin budjetin kehysvalmistelun arvoja.

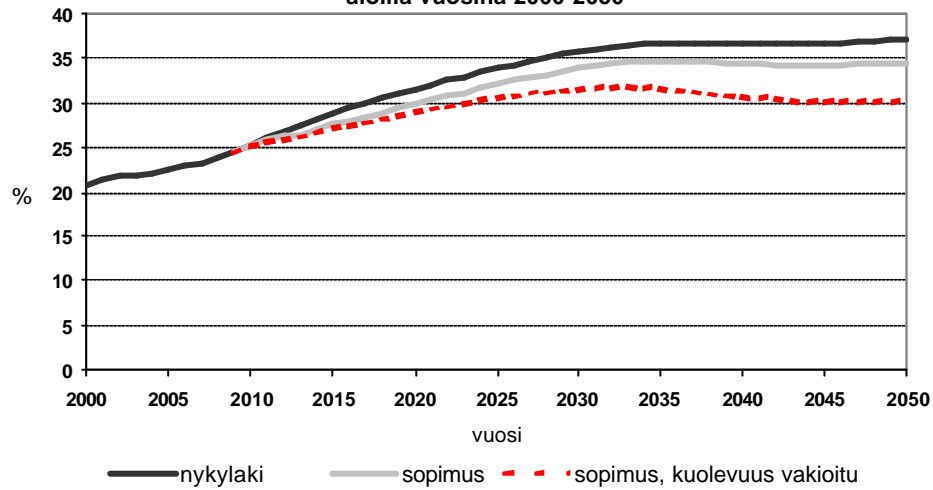
1. Työttömyysaste laskee 6 prosenttiin.
2. Työikäisen väestön (15–64 v.) työllisyysaste kohoaa vähitellen 71 prosenttiin. Työllisyysasteen kohoamiseen vaikuttaa osa-aika-eläkkeiden yleistymisen ja työttömyyden väheneminen.
3. Inflaatio on 2% vuodessa.
4. Reaalinen työn tuottavuuden kasvu on 1,75% vuodessa.
5. Reaaliset työvoimakustannusten muutokset vastaavat työn tuottavuuden muutosta, mikä säilyttää funktionaalisen tulonjaon (palkat + työnantajan sosiaalivakuutusmaksut / BKT) likimain nykyisellään.
6. Reaalikorot ja rahastojen tuotto:
Työeläkejärjestelmän rahastosijoitusten reaaliuotto keskimäärin 3,5% (nimellisesti 5,5%).
Työeläkejärjestelmän laskuperustekorko reaalisesti 3,0% vuoteen 2010 ja 3,5% vuosina 2011–2050 (nimellisesti 5 ja 5,5%).
Joukkovelkakirjat ja valtion velan reaalikorko 2,5% (nimellisesti 4,5%).
Muun sijoitustoiminnan reaaliuotto 4,5% (nimellisesti 6,5%).

⁸ Jos maksutasolaskelmassa otetaan huomioon palkattomien jaksojen vaikutus, kaventuu ero 0,9%-yksikköön.

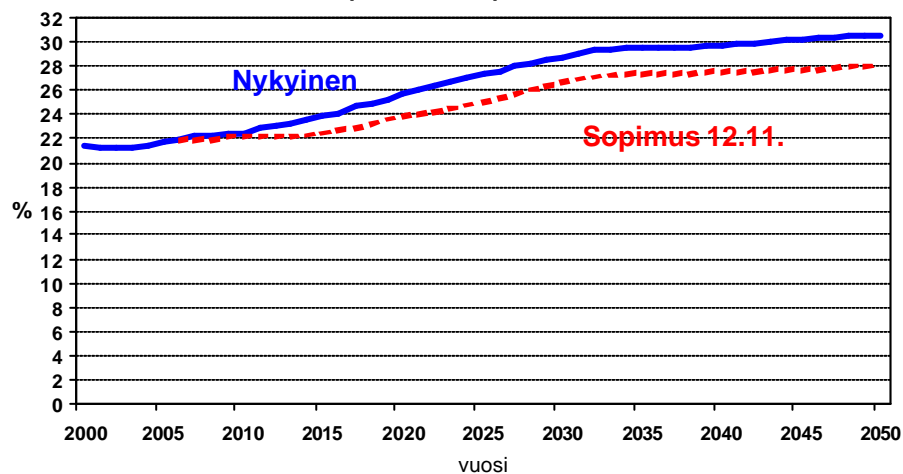
Kuva 5. Työeläkemenojen osuus työtulosta yksityisaloilla vuosina 2000-2050



Kuva 6. Työeläkemenojen osuus työtulosta yksityis- ja julkisilla aloilla vuosina 2000-2050



Kuva 7. TEL-maksu prosentteina palkoista vuosina 2000-2050



6.2 Kustannusneutraalisuuden arviointia

SOMERA-toimikunnan eläkemenolaskelmat perustuvat ETK:n pitkän aikavälin ennustemalliin. Mallin katsotaan kuvaavan eläkejärjestelmän kokonaisuutta luotettavasti. Eläkesopimuksen tavoitteena on olla kustannusneutraali, mikä tarkoittaa tässä sellaista palkkakertoimen ja eläkepalkan laskentatavan muutosta, joka ei muuta kustannuksia nykyiseen eläkepalkan laskentatapaan verrattuna. Sopimuksen vaikutuksia arvioitaessa kustannusneutraaliksi palkkakertoimen ansio-osaksi tulee noin 80%.

Ennustemallissa eräät laskentatekniset oletukset poikkeavat hieman tämän raportin laskelmista. Esimerkiksi kohorttien käsittelystä johtuen neutraalin palkkakertoimen tarkka arviointi ei ole ennustemallissa aivan ongelmaton. Kokeilulaskelmat yksilöpohjaisten työura- ja palkkakarrierigenerointien pohjalta tuottanevat luotettavampia tuloksia. Niissä kustannusneutraalin ansio-osan arvot ovat välillä 75–80%.

Vertailulukua ei voida suoraan tulkita kustannuskertoimeksi

ELPA-laskelmissa arvioitiin eri palkkakertoimien vaikutusta keskimääräiseen vertailulukuun. Oheisesta taulukosta nähdään indeksiyhdistelmät ja vastaavat vertailuluvun arvot. Mitä lähempänä luku on yhtä, sitä kustannusneutraalimpi laskentasääntö on. Jos pitäydytään TEL-työsuhteisiin perustuvassa näkökulmassa, kustannusneutraali painotus ansiotasoindeksistä ja kuluttajanhintaindeksistä olisi 70/30. Taulukon 5 luvut perustuvat aineistoon aikaväliltä 1971–98, eli tässä ei ole otettu huomioon 60-luvun ansioiden puuttumista eikä jatkettuja työuria. On lisäksi syytä ottaa huomioon, että laskelman kohorttirakenne ja työurien kesto heikentävät aineiston luotettavuutta tämän kysymyksen selvittämisessä.

Taulukko 5. ELPA-laskelmien vertailulukuja eri palkkakertoimilla.*

TEL työsuhteisiin perustuva vertailuluku					
Sukupuoli	80/20	75/25	70/30	65/35	60/40
Kaikki	1.0233	1.0125	1.0017	0.9911	0.9829
Miehet	1.0316	1.0204	1.0094	0.9986	0.9902
Naiset	1.0100	0.9995	0.9892	0.9790	0.9710
Kaikkien lakien työsuhteisiin perustuva vertailuluku					
Kaikki	1.0326	1.0221	1.0117	1.0014	0.9933
Miehet	1.0390	1.0283	1.0177	1.0073	0.9989
Naiset	1.0237	1.0135	1.0034	0.9934	0.9856

* Nykylaisissa on automaattinen katkaisu. Lisäksi eläkemaksu on vähennetty sekä ansioista että indeksipisteluvuista.

Paras arvio kustannusneutraaliudesta perustuu ennustemallin tuloksiin. Sen mukaan palkkakertoimen tulisi olla 80/20. Tätä käsitystä tukevat myös eräissä eläkelaitoksissa tehty TEL:iä koskevat laskelmat. Eläkepalkkalaskelma antaa tutkimusaineisto huomioon ottaen myös tukea tälle tulkinnalle. Toisin tulkittuna ennustemallin tulokset viittaisivat siihen, että yksilöaineistoon perustuvia suhdelukuja pitäisi tulevaisuuteen suuntautuissa arvioissa alentaa ehkä parilla prosentilla.

6.3 Uudistuksen voimaantulosta

Uudistukseen sisältyvät muutokset tulevat voimaan eri tavoin, vaikka uudistus rajoittuisikin vain yksityisaloille. Uudistuksen mahdollinen laajentuminen julkiselle sektorille lisää voimaantulon moninaisuutta. Seuraavat tarkastelut pohjautuvat erilaisiin työuriin perustuviin esimerkkilaskelmiin, eikä niillä ole suoraa yhteyttä ELPA-laskelmaan.

Yksityisalat

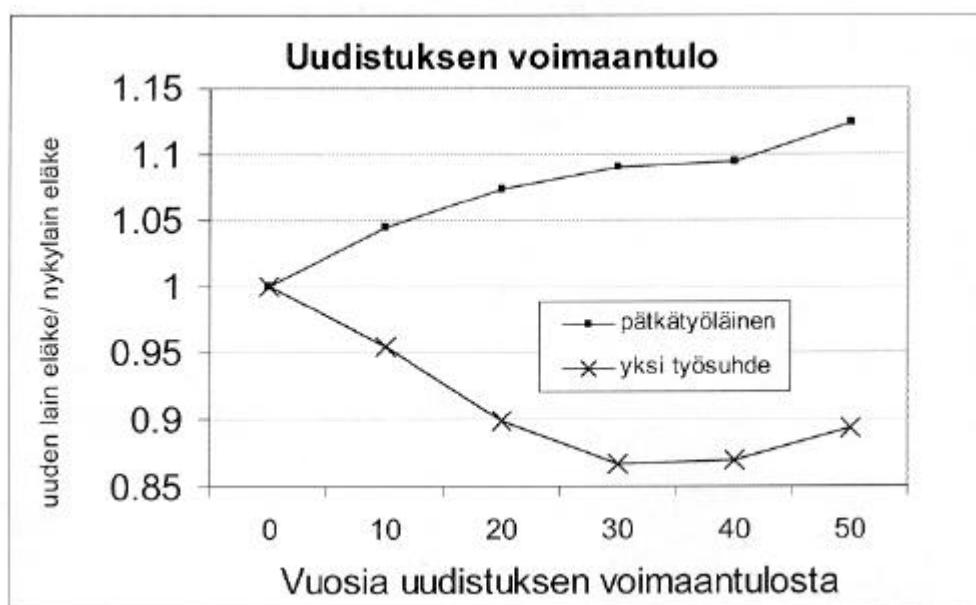
Eläkkeen karttumisen alaikärajan alentaminen 23 vuodesta 18 ikävuodeksi alkaa näkyä vanhuuseläkkeissä vasta vuoden 2050 vaiheilla. Täysimääräiseen kustannusvaikutukseen kuluu aikaa lisää yli sukupolven verran, jolloin kustannuslisäys nousee palkoista laskettuna runsaaseen prosenttiin. Työkyvyttömyyseläkkeissä vaikutus saavuttaa tasapainotilan nopeammin, mutta sekin riippuu pitkällä aikavälillä mahdollisesti syntyvistä käyttäytymistapojen muutoksista.

Nopeimmin tulee voimaan tulevan ajan palkan laskentatapa alkavissa eläkkeissä, mikä kuitenkin riippuu myös toteuttamistavasta. Jos tulevan ajan palkkaa laskettaessa voitaisiin ottaa huomioon ansiot ennen vuotta 2005, tulisi muutos alkavissa eläkkeissä näkymään täysimääräisesti jo ensimmäisenä vuonna. Kustannusten arvioidaan olevan likimain nykyisen eläkelain mukaiset.

Eläkkeen määräytyminen palkattomilta ajoilta on toistaiseksi avoin, joten kustannusvaikutuksen määrää ei vielä nyt voida täsmällisesti todentaa. Eläkepalkkaselvityksessä oletettiin aineiston palkattomien jaksojen keskimääräiseksi eläkettä kerryttäväksi tasoksi 70% edeltävistä palkoista. Tällöin eläke kohoaisi tulevaisuudessa 3,1%:lla. Nousu olisi palkkasummasta 1 prosenttiyksikön. Korotus tulee voimaan asteittain vuodesta 2005 alkaen niin, että noin 40 vuodessa vaikutukset alkavissa vanhuuseläkkeissä ovat täysimääräiset ja työkyvyttömyyseläkkeissä jo aikaisemmin. Juoksevassa eläkemenossa enimmäisvaikutukset saavutetaan vasta 21. vuosisadan loppupuolella.

Keskipalkan käyttöön otto eläkepalkkana näkyisi täysimääräisesti 40 vuoden kuluttua.

Kuvassa 8 on esitetty kaksi muutossuunnalta poikkeavaa esimerkkiä voimaantulovaiheen vaikutuksista. Esimerkit ovat ääritapauksia joiden väliin mahtuu suuri joukko todellisista tapauksista.



Kuva 8. Esimerkkejä voimaantulosta eri työuravaihtoehtoilla.

Kuva perustuu sellaiseen työuraan, jossa reaaliensiot kasvavat työuran alun ansioihin verrattuna kolminkertaisiksi ja henkilö siirtyy eläkkeelle 63 vuotiaana. Esimerkkihenkilöiden palkkakehitys on siis samanlainen, vain työuran rakenteessa on ero. Toinen on yhdessä työsuhhteessa, ja toinen vaihtelee työsuhhteesta toiseen. Muutoksina on kuvassa otettu huomioon eläkepalkan laskentatavan ja eläkepalkkakertoimen muutos sekä alaikärajan aleneminen 18 ikävuodeksi.

Kuvan mukaisessa tilanteessa parannukset tulevat voimaan hitaammin kuin heikennykset. Kuvan rajaamaan alueeseen sisältyy monimuotoinen kirjo erilaisia kehityskulkuja.

Erityisesti huomio on kiinnittynyt tapauksiin, joiden eläke keskipalkkalaskelman ja 80/20-palkkakertoimen mukaan alittuu yli 5%:lla nykyisin mukaisesta eläkkeestä. Monissa tapauksissa käy niin, että tällöin alkuvaiheessa henkilön eläke on nykyistä parempi. Tämä aiheutuu siitä, että työuran reaaliset palkkarriäärät ovat yleensä kuperia: nousevat nopeasti ikin 30–35 asti ja nousuvauhti sen jälkeen vähitellen hidastuu työuran loppupäähän mentäessä. Sopimuksen mukaan kertynyt eläkeoikeus lasketaan vuodenvaihteessa 2004/2005, jolloin muodostetaan vapaakirja. Tämän arvo muuttuu palkkakertoimen mukaisesti.

Hyvin usein palkkakerroin kehittyy yli 50 ikäisillä nopeammin kuin todelliset ansiot, jos palkkakerroin on rakenteen 80/20 mukainen. Tällöin lähimmän 10–15 vuoden aikana eläkkeelle siirtyvät hyötyvät uudistuksesta, vaikka myöhemmin eli vastaavalta koko työuralta laskettuna vaikutus eläkkeeseen olisikin negatiivinen.

Vastakkaiset tilanteet ovat harvinaisempia.

Yhteensovituksen mahdollinen poistuminen ei vaikuttane merkittävästi yksityisellä puolella, koska myös julkisella sektorilla eläke karttuu tulevaisuudessa 1,5% palkasta. Liikenne- ja tapaturmaeläkkeitä koskeva yhteensovitusmuutos ilmeisesti vähentää työeläkettä nykyeläkkeeseen nähden.

Julkinen sektori

Jos sopimus koskee myös julkista sektoria, voi muutosvaikutusten voimaantulo olla erilainen kuin yksityisaloilla sen vuoksi, että julkisaloilla eläketaso lähenee hyvin pitkän voimaantulovaiheen aikana yksityistä sektoria. Erityisesti eroa aiheutuu siitä syystä, että yhteensovitus säännöstöä ilmeisesti sovelletaan jonkin aikaa uudistuksen voimaantulon jälkeen. Yleispiirteissään voimaan tulo vastaa yksityisaloilla havaittavaa kehitystä.